

**BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARIDA GEOGRAFIK TUSHUNCHALARNI
TAKOMILLASHTIRISHNING METODOLOGIK ASOSI****Shonazarova Sevara Rashidovna****Termiz Pedagogika Instituti****“Boshlang'ich ta'lim metodikasi” kafedrası****o'qituvchisi +998938996767****<https://doi.org/10.5281/zenodo.10078281>**

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich ta'limda geografik tushunchalarni shakllantirishning didaktik imkoniyatlari, boshlang'ich maktab geografiyasining mazmunini zamon talablariga mos ravishda yanada takomillashtirish, uning markaziy vazifasi ta'lim faoliyatini shakllantirish, umumta'lim maktablarida geografiyani o'qitish jarayonida maktab o'quvchilarining ta'lim faoliyati, geografiya o'qitishni yangi pedagogik va va axborot texnologiyalarini ishlab chiqish va amalda qo'llash, geografik ekskursiyalar, tadqiqotlar o'tkazish texnologiyasini yanada takomillashtirish, geografik ta'lim mazmunining o'ziga xos xususiyatlari haqida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: boshlang'ich ta'lim, geografiya ta'limi, didaktik imkoniyatlari, tabiiy fanlar, geografiyani o'qitish jarayoni, amaliy metodologik muammolar, o'qitish shakllari.

Geografiya ta'limi deganda o'quvchilarga tabiiy va iqtisodiy-ijtimoiy komplekslarning tuzilishi va asosiy qonuniyatlari haqida bilimlar beradigan geografiya fanlari tizimiga aytiladi. Geografiya ta'limi metodikasi esa umum- ta'lim boshlang'ich maktab va kasb-hunar kollejlarda tabiiy geografiya, iqtisodiy geografiya va boshqa maxsus geografiya fanlarini o'qitish jarayonini o'rganadigan va pedagogika fanlari tizimiga kiradigan fandır. Geografiya ta'limi metodikasi umumiy didaktika va tarbiya nazariyasi bilan chambarchas bog'langan. Didaktika fani ta'lim berish va tarbiya jarayonini umumiy qonuniyatlarini, ta'lim mazmunini tadqiq qiladigan nazariy fandır.

Didaktika fani aniq o'quv fanlarini o'qitish metodikasi bilan shug'ullanmaydi. Ayni vaqtda har bir o'quv fani o'ziga xos xususiyatlarga ega. Shuning uchun alohida fanlarni o'qitish metodikasi bilan hususiy didaktika fanlari shug'ullanadi [79;23-b.]. Geografiya o'qitish metodikasining nazariy va amaliy jihatlari mavjud. Boshlang'ich maktabda geografik tushunchalarni yo'lga qo'yishda quyidagi nazariy va amaliy metodologik muammolarni tadqiq qiladi:

boshlang'ich maktabda geografik tushunchalarni tabiatshunoslik fani, tadqiqot usullari, rivojlanish tarixiga asoslanganligi;

tabiiy fanlarining maqsad va vazifalarini umumiy va alohida predmetlar bo'yicha aniqlash; ta'lim va tarbiyaning birligini amalga oshirish.

Boshlang'ich maktabda geografik tushunchalarni shakllantirishda geografiya o'qitish metodikasiga asoslangan manbalar ikkita katta qismdan iborat: umumiy va hususiy geografiya o'qitish metodikasi. Umumiy geografiya o'qitish metodikasi-bu geografiyaning didaktikasi hisoblanadi. U geografiya o'qitish jarayonini o'ziga xos xususiyatini o'rganadi [51;29-b.]. Geografiya o'qitishning umumiy metodikasi nazariy va metodik masalalarni ishlab chiqadi, yani fanni o'zini tadqiqot usullarini o'rganadi, bunda asosiy e'tibor o'quv-tarbiyaviy maqsadlarni ishlab chiqishga qaratiladi. Aniqlangan o'quv-tarbiyaviy maqsadlar asosida geografiya ta'limining mazmuni ishlab chiqiladi.

Unda umumiy metodika ikki qismga bo'linadi: -tabiiy geografiyani o'qitish metodikasi; - iqtisodiy va ijtimoiy geografiyani o'qitish metodikasi; Geografiya o'qitishning xususiy

metodikasi-alohida o'quv fanlarini maqsad va vazifalarini ishlab chiqadi va umumnazariy holatlarni aniq o'quv fanlarini o'qitish jarayonida qo'llash masalalarini o'rganadi. Xususiyl geografiya o'qitish metodikasi tabiiyl hamda iqtisodiy va ijtimoiyl geografiya kurslarini alohida fanlari bo'yicha o'quv tarbiyaviyl jarayonlarni o'ziga xos xususiyatlarini ishlab chiqadi.

Xususiyl geografiya o'qitish metodikasi geografiya fanlarini mazmuni uchun umumiy metodikaning nazariyl ishlanmalarini aniqlashtiradi, har bir sinf gerografiya kursini mazmuni va tuzilishi, boshlang'ich geografik tushunchalarni shakllantirish, o'quv ishlari usullarini, o'quvchilarning mustaqil ishlarini tahlil qilish muammolarini ishlab chiqadi. O'qitish maqsadini aniqlash qadimdan didaktika va geografiya o'qitish metodikasining eng muhim muammolaridan hisoblanib kelmoqda. Ushbu muammoni qanday yechish maktab geografiyasining tuzilishi, mazmunini va o'qitish metodlarini turlari bilan bog'liq [57;24-b.].

XX asrdan boshlab o'qitish maqsadini ishlab chiqish muammosiga katta e'tibor berildi. Hozirgi davrda (XXI asr) ham geografiya ta'limining mazmunini o'zgarishi munosabati bilan mazkur muammoga yanada ko'proq e'tibor berilmoqda. Geografiya o'qitish metodikasi geografiya fan asoslari bilan bog'liq bo'lgan o'quv, jarayonlar, tamoyillar va qonuniyatlar to'g'risidagi fandir. Mazkur tamoyil va qonuniyatlarni bilish o'qituvchiga maktab geografiya kursi bilan bog'liq o'quv-tarbiyaviyl jarayonlarni zamon talablariga mos holda tashkil etish va boshqarish imkonini beradi.

Geografiya o'qitish metodikasining obyekt-mazkur o'quv fani bilan aloqador bo'lgan ta'lim-tarbiyaviyl jarayon. Geografiya o'qitish metodikasining predmeti-geografik ta'limning maqsadi, mazmuni, o'qitish usullari, shakllari, o'quvchilarning tarbiyasi va rivojlanishidir. Geografiya o'qitish metodikasining maqsadi-geografiya o'quv fanlarining mazmuni, uning o'qitish shakllari, metodlari, vositalarini o'zaro bog'liq holda joriyl etish [78;121-b.]. Geografiya o'qitish metodikasining vazifasi-geografiya o'quv fanlarining mazmuni, uning o'qitish shakllari, metodlari, vositalarini o'zaro bog'liq holda joriyl etish. Shuningdek, geografiya o'qitish metodikasi quyidagilarni ham o'z oldiga vazifa qilib qo'yadi:

bo'lajak o'qituvchilarga geografik o'quv fanlar bo'yicha chuqur va atroflicha bilim berish;
maktab geografiyasining ta'limiy, tarbiyaviyl va rivojlantirish imkoniyatlarini ochib berish;
boshlang'ich maktab geografiyasining mazmunini zamon talablariga mos ravishda yanada takomillashtirish;

boshlang'ich maktab geografiyasi mazmuni va tuzilishida zamonaviyl fan yutuqlarini aks ettirish;

geografiya darslarini tuzilishi, o'lchamlari va turlarini yanada takomillashtirish;

geografiya o'qitishni yangi pedagogik va va axborot texnologiyalarini ishlab chiqish va amalda qo'llash;

geografik ekskursiyalar, tadqiqotlar o'tkazish texnologiyasini yanada takomillashtirish.

o'quvchilarning har tomonlama rivojlangan shaxs sifatida kamol topishiga ko'mak beruvchi o'quv fanlar mazmunini, o'qitish shakllari, vositalari va metodlarini ishlab chiqishdan iborat. Geografiya o'qitish metodikasi boshlang'ich ta'limda o'quvchlar va o'qituvchilarni o'qitish nazariyasi va tarbiyasi bilan qurollantiradi.

Boshlang'ich ta'limda geografik tushunchalarni shakllantirishda qator tabiiyl va ijtimoiyl-iqtisodiy hamda gumanitar fanlar bilan o'zaro bog'langan. Boshlang'ich ta'limda geografik tushunchalarni shakllantirish bilan bog'liq bo'lgan jarayonlar quyidagilarda namoyon bo'ladi:

geografiya fani maktab geografiyasi mazmuni asosini tashkil qiladi va uning rivojlanishi uchun asos hisoblanadi;

geografiya fanining mazmuni maktab geografiyasining tuzilishida aks etgan [81;37-b.].

Hozirgi paytda maktab geografiyasida yangi-yangi tushunchalar paydo bo'lmoqda: ekologik-geografik sharoit; tizimli usul; geosiyosat: bashorat; baholash va hakazo. Didaktika barcha o'quv fanlari metodikasini umumiy ilmiy asosini tashkil qiladi. Geografiya ta'limi metodikasi didaktika fani tomonidan asoslab berilgan qonuniyatlar, qonunlar va qoidalar asosida rivojlanadi.

Geografiya ta'limi metodikasi ekologiya fani bilan ham uzviy bog'langan. Maktab, akademik litsey va kasb hunar kollejlaridagi geografiya ta'limida atrof-muhit muhofazasiga va tabiiy resruslardan oqilona foydalanish masalalariga katta e'tibor berilgan. Tabiiy geografiya boshlang'ich kursidan boshlab, umumiy o'rta ta'lim geografiya fanlarida tabiiy resruslardan oqilona foydalanish, tabiat tarkiblarini xo'jalik faoliyati ta'sirida ifloslanishi, ularni oldini olish va atrof-muhit muhofazasi masalalari atroflicha ko'rib chiqilgan [44;31-b.].

Boshlang'ich ta'limda geografik bilimlarning rivojlanishini, har bir materik va o'lkalarni tabiatni va uni o'zlashtirilish tarixini o'rganish tarixiy manbalarinrini o'rganish bilan bog'liq [52;28-b.]. Geografik nomlarni to'g'ri yozilishi, ularni talqini, kelib chiqishi va mazmunini aniqlashda tilshunoslik qonuniyatlari va qoidalari asosida olib boriladi. Boshlang'ich maktab geografiyasida jahon, mamlakatlar va hududlarini o'rganishda, geografik qobiqni tarkibiy qismlari va undagi jarayonlarni o'quvchilarga tushuntirilishida badiiy adabiyotlardagi yorqin ifodalar, talqinlar va tavsiflardan foydalaniladi [63;9-b.].

Shuningdek, geografik qobiqning kimyoviy tarkibini, tabiatni kimyoviy modddalar bilan ifloslanishini va ularni oldini olish yo'llarini o'rganishda maktab geografiyasi kimyo fanining yutuqlariiga asoslanadi. Geografik qobiqning asosiy tarkibiy qismi bo'lgan tuproq, o'simlik qoplami, hayvonot dunyosini va turli xil ekinlarni yetishtirishni o'ziga xos xususiyatlarini o'rganishda maktab geografiyasi geografiya va qishloq xo'jaligi fanlari tizimi yutuqlariga asoslanadi. Geografiya ta'limida ma'lumotlarni umumlashtirish va tashkil qilishda, zamonaviy texnika vositalaridan foydalanishda boshlang'ich maktab geografiyasi va axborot texnologiyalari tabiatshunoslik fanlari yutuqlariga asoslanadi.

Hozirgi davrda geografiya ta'limida innovatsion pedagogik texnologiyalar qo'llanilmoqda va ulardan foydalanishning ilmiy-metodologik asoslari ishlab chiqilmoqda. Mazkur sohada geografiya ta'limi innavasion pedagogik texnologiyalar fani yutuqlariga tayanadi.

References:

1. Таълимни ривожлантиришнинг фалсафий ва психологик муаммолари: Таълимни ривожлантириш назарияси ва амалиёти. М.: Интор, 1994.-128 б .
2. Маликова П.С. Мактаб ўқувчиларининг таълим фаолиятини шакллантириш (географияни ўқитиш мисолида). Илмий ва амалий қўлланма. Уфа: Баш.ГПИ , 1998.-120с .
3. Ахроров Y.A. Pedagogik mahorat. O'quv qo'llanma. - Samarqand: SamDU nashri, 2002.-110 b.
4. Таълимни ривожлантириш тизимидаги дарс. (Иш тажрибасидан). / эд. А.К. Дусавитский . Харьков: Психология ва ривожланиш таълим методикаси маркази, 1996. - 46 б.

5. Fozilov J., Sultonov R., Sodiqov X. "O'quvchi ma'naviyatini shakllantirish" "Sharq" nashriyoti. Toshkent.- 2000 -102 b.
6. Рйндина В.В.Бошланғич синфларда географияни ўқитиш учун методик тавсиялар. М.: ФНМТС им. Л.В.Занкова , 1998.- 88с.
7. Inomova M. Oilada bolalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashda milliy qadriyatlar. T.: Fan.- 384 b.
8. Ismatov I. O'quvchilarda Atrof muhitga mas'uliyatli munosabatni shakllantirish (anorganik kimyo misolida) Avtoref. diss.kand. ped. nauk. – Toshkent, 2006.- 23 b.
9. Понурова Г.А.Ўрта мактабда географияни ўқитишда муаммоли ёндашув. М.: Таълим, 1991.-192 б.
10. Исмамов И.Ш. Ўқувчиларда атроф-муҳитга маъсулиятли муносабатни шакллантириш (анорганик кимё мисолида). Пед.фан.ном. диссер.автор.-Т. :-2006.-21б.

